

รากนครา : การศึกษาโดยใช้แนวทางการวิจารณ์เชิงนิเวศ

Raknakara Novel : A Study of Ecocriticism

ปิยาพัชร ศรีสวัสดิ์¹, เรวดี ศิริไกรวัฒนาวงศ์², อินทุอร โพธิ์เรือง³, ขวัญชนก นัยจรัญญ⁴,
เปรมวิทย์ วิวัฒนเศรษฐ์⁵

Piyapat Srisawat¹, Rewadee Sirikraiwatthanawong², Intuorn Phorueang³,
Khwanchanok Naijarun⁴, Premvit Vivattanaseth⁵

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์นวนิยายเรื่องรากนคราตามแนวทางการวิจารณ์เชิงนิเวศ ดำเนินการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ 2 ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในลักษณะความเป็นมิตรกับธรรมชาติ คือ ธรรมชาติให้ประโยชน์แก่มนุษย์โดยมนุษย์นำวัตถุดิบจากธรรมชาติมาอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิต มนุษย์ให้ความสำคัญกับธรรมชาติในฐานะส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิต คือ ธรรมชาติมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับมนุษย์ ทำให้มนุษย์รู้สึกผูกพันกับธรรมชาติ และธรรมชาติสร้างความผ่อนคลายให้กับมนุษย์คือ ธรรมชาติช่วยทำให้มนุษย์รู้สึกผ่อนคลายความเครียด ความกังวล ส่วนในด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในลักษณะความเป็นปฏิปักษ์ธรรมชาติ คือ มนุษย์หวาดกลัวความลึกลับและภัยจากธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถควบคุมได้ มนุษย์กอบโกยผลประโยชน์จากธรรมชาติ กล่าวคือ มนุษย์มองว่าธรรมชาติเป็นเพียงทรัพยากรที่มนุษย์สามารถนำมาใช้เพื่อสร้างมูลค่าได้อย่างมหาศาล ดังนั้นเนื้อหาของนวนิยายเรื่องรากนคราจึงแสดงให้เห็นถึงคุณค่า ความสำคัญ และประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติอันจะส่งผลให้มนุษย์เห็นความสำคัญของธรรมชาติ ซึ่งจะเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ธรรมชาติต่อไป

คำสำคัญ : รากนครา, การวิจารณ์เชิงนิเวศ

¹⁻³ นักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

⁵ รองศาสตราจารย์, สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

¹ Assistant Professor, Thai Language Department, Faculty of Humanities and Social Science, Pibulsongkram Rajabhat University

² Associate Professor, Thai Language Department, School of Liberal Arts University of Phayao

Abstract

The objective of this research was to analyze the content of the novel Raknakara according to ecocriticism. The data was collected by using qualitative research methodology and the results were presented using descriptive analysis. The findings of the research defined the relationship between man and nature in two aspects: the relationship between man and nature is environmentally friendly. It was natural for human beings to use nature's materials to facilitate their lives. Humans gave importance to nature as a part of life. It was natural to make people feel warm, safe and bound to nature. Moreover, nature was relaxing for humans. It was natural to help people feel relaxed from stress and concern. Considering the hostile relationship between man and nature, it was natural for people to terrorize other human beings, fearing mysteries and natural disasters and their inability to control them. People take advantage of nature for personal benefits. Human beings regarded nature as the only human resource that could be used to create enormous value. Therefore, the content of the Raknakara novel shows the value, the importance and benefits of natural resources that will result in humanity finding the importance of nature. This is the way to preserve nature.

Keywords: Raknakara, ecocriticism

บทนำ

นวนิยายเรื่อง รากนครา เป็นบทประพันธ์ของปิยะพร ศักดิ์เกษม เป็นนวนิยายแนวอิงประวัติศาสตร์ดินแดนล้านนา หัวเมืองเหนือของสยามในสมัยรัชกาลที่ 5 นวนิยายเรื่องนี้เผยแพร่ครั้งแรกในนิตยสารสกุลไทย โดยเริ่มจากการตีพิมพ์เป็นตอนๆ จากนั้นจึงมีการตีพิมพ์รวมเล่มเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2540 และได้รับการตีพิมพ์ซ้ำถึง 11 ครั้ง ในระยะเวลา 20 ปี (พ.ศ.2540-2560) อีกทั้งได้รับรางวัลชมเชยจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ในการประกวดหนังสือดีเด่นแห่งชาติประจำปี พ.ศ.2541 นอกจากนี้ นวนิยายเรื่องรากนครายังได้รับคัดเลือกให้ผ่านเข้ารอบ 6 เรื่องสุดท้าย ในการประกวดนวนิยายรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (รางวัลซีไรต์) ประจำปี พ.ศ.2543 อีกด้วย (ราก นครา, 2560: ระบบออนไลน์) นวนิยาย

เรื่อง รากนครา มีลักษณะโดดเด่น คือ การเสียสละความสุขส่วนตน หรือแม้แต่ชีวิตเพื่อปกป้องแผ่นดินเกิด การผ่อนปรนนโยบายบางประการให้ยืดหยุ่นทันต่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้รัฐสามารถดำรงความเป็นปึกแผ่น ไม่ถูกแบ่งแยกดินแดนหรือตกเป็นเมืองขึ้นของตะวันตก ดังที่ปิยะพร ศักดิ์เกษม (2560 : คำนำ) ได้กล่าวไว้ว่า “หากบ้านเมืองและสังคมเป็นเช่นนี้ไม่ใหญ่ มีประดาปราชญ์ราชเมธี วีรบุรุษ วีรสตรีเป็นประจูดอกผลให้ชื่นชม จากอดีตถึงปัจจุบันมีใครสักกี่คน ที่หวนระลึกถึงคนหลายคนผู้ต้องกลบฝังความต้องการ ชีวิต และหัวใจของตนเองไว้ใต้ภาระหน้าที่แห่งการค้ำจุนบ้านเมืองและสังคม ดุจเดียวกับรากต้องฝังตัวอยู่ใต้พื้นพิภพเพื่อ ค้ำจุนกิ่ง ใบ และลำต้นอันตระหง่านงามผู้คนเหล่านั้นก็เป็นดังรากแห่งนครา” ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผู้เขียนมีการเปรียบเทียบประชาชนที่อยู่ในบ้านเมืองเดียวกันเป็นต้นตอไม้ ที่ต้องมีลำต้น ราก กิ่ง ใบ และผล ต่างคนต่างทำหน้าที่ของตนเองเพื่อให้

บ้านเมืองสามารถดำรงอยู่ได้ จากเนื้อหาของนวนิยายเรื่องรศ.ดร.กนกกล่าวถึงเมืองสองเมือง คือเมืองเชียงใหม่ และเมืองเชียงใหม่พระคำ เป็นเมืองที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เป็นที่หมายตาจะเข้ายึดครองจากประเทศมหาอำนาจทางตะวันตก ดังนั้น ในการดำเนินเรื่องจึงปรากฏให้เห็นทรัพยากรธรรมชาติ คุณค่า และการใช้ทรัพยากร โดยเฉพาะป่าไม้อย่างเด่นชัด

การศึกษาวรรณกรรมลักษณะหนึ่งที่สำคัญเกี่ยวกับธรรมชาติ คือ การศึกษาตามแนวการวิจารณ์เชิงนิเวศ ซึ่งเน้นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ดังที่ตรีศัลปิ บุญขจร (2559 : ระบบออนไลน์) อธิบายไว้ในเอกสารประกอบการบรรยาย หัวข้อ ปลุกต้นไม้ในใจคน ว่าการวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นการศึกษาความเป็นมิตรกับธรรมชาติในลักษณะของธรรมชาติให้ประโยชน์แก่มนุษย์ และความเป็นทรราชกับธรรมชาติ คือ การทำลายธรรมชาติเพื่อผลประโยชน์ของมนุษย์และธัญญา สังขพันธานนท์ (2559 : ระบบออนไลน์) อธิบายว่าการวิจารณ์เชิงนิเวศมีลักษณะเป็นการศึกษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธรรมชาติ คือ ธรรมชาติเป็นสิ่งมีชีวิตเป็นมิตรกับมนุษย์ และอีกลักษณะหนึ่งคือ ความสัมพันธ์ในลักษณะของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธรรมชาติ มนุษย์จึงต้องการที่จะควบคุมธรรมชาติ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยสามารถแบ่งลักษณะการวิจารณ์เชิงนิเวศออกเป็น 2 ลักษณะ คือ มนุษย์เป็นมิตรกับธรรมชาติ โดยธรรมชาติให้ประโยชน์แก่มนุษย์ มนุษย์ให้ความสำคัญกับธรรมชาติในฐานะส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิต และธรรมชาติสร้างความผ่อนคลายให้กับมนุษย์ เช่น ธรรมชาติช่วยเยียวยารักษาสภาพจิตใจ ธรรมชาติให้ความอบอุ่นธรรมชาติเป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจธรรมชาติช่วยลดมลพิษทางอากาศ มนุษย์เป็นปฏิปักษ์กับธรรมชาติ โดยธรรมชาติสร้างความ

หวาดกลัวให้กับมนุษย์ และมนุษย์ทำลายธรรมชาติเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การทำเหมืองแร่ การขุดเจาะน้ำมัน การสร้างที่อยู่อาศัยโดยรุกรานธรรมชาติ เป็นต้น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษานวนิยายเรื่องรศ.ดร.กนก ตามแนวทางการวิจารณ์เชิงนิเวศ อันจะแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติในลักษณะต่าง ๆ รวมถึงการปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษานวนิยาย เรื่อง รศ.ดร.กนกตามแนวการวิจารณ์เชิงนิเวศ

กรอบแนวคิด

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศ (Ecocriticism) ซึ่ง ดารินท์ ประดิษฐ์ทัศน์ (2559: 7-18) ได้อธิบายลักษณะของการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ สรุปได้ว่า การวิจารณ์เชิงนิเวศคือการศึกษาค้นคว้าความสัมพันธ์ของวรรณกรรมกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ โดยอธิบายว่าวัฒนธรรมของมนุษย์และโลกทางกายภาพมีความเชื่อมโยงและมีผลกระทบต่อกันและกัน รวมถึงวิพากษ์โลกทัศน์ที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง โดยมองว่าธรรมชาติเป็นเพียงสิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรมที่เกิดจากแนวคิดและอิทธิพลในสังคม ธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่ต้องรับใช้มนุษย์ และแนวคิดของธัญญา สังขพันธานนท์ (2556: 56) ที่กล่าวว่าวิจารณ์เชิงนิเวศ เป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและโลกธรรมชาติที่ปรากฏในตัวบทวรรณกรรม จากแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยจึงนำมาสร้างเป็นกรอบการวิจัยในการศึกษาตัวบท โดยพิจารณาการประกอบสร้างภาพของธรรมชาติเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติตามแนวคิดดังกล่าว

เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. มนุษย์เป็นมิตรกับธรรมชาติ โดยมนุษย์สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างพึ่งพิง เกื้อกูลธรรมชาติให้ประโยชน์แก่มนุษย์ เป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิตของมนุษย์ และธรรมชาติสร้างความผ่อนคลายให้กับมนุษย์ หรือลักษณะอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ว่ามนุษย์เป็นมิตรกับธรรมชาติ
2. มนุษย์มีความเป็นอื่นหรือเป็นปฏิปักษ์กับธรรมชาติ คือ ธรรมชาติมีอำนาจลึกลับ และความลึกลับของธรรมชาติเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถควบคุมได้ จึงสร้างความหวาดกลัวให้กับมนุษย์ อีกลักษณะหนึ่งคือ ธรรมชาติเป็นทรัพยากรที่มีหน้าที่รับใช้มนุษย์ มนุษย์สามารถกอบโกยผลประโยชน์จากธรรมชาติได้ หรือลักษณะอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์เป็นปฏิปักษ์กับธรรมชาติ

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

ผลการศึกษา

จากผลการศึกษาทฤษฎีนิยาย เรื่อง รากนครา ตามแนวการวิจารณ์เชิงนิเวศ พบลักษณะเนื้อหาที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์เป็นมิตรกับธรรมชาติ และเป็นปฏิปักษ์กับธรรมชาติ ดังต่อไปนี้

1. มนุษย์เป็นมิตรกับธรรมชาติ

ลักษณะที่พบในทฤษฎีนิยาย เรื่อง รากนครา มี 3 ลักษณะ คือ 1) ธรรมชาติให้ประโยชน์แก่มนุษย์ 2) ธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิตของมนุษย์ และ 3) ธรรมชาติสร้างความผ่อนคลายให้กับมนุษย์ ดังจะนำเสนอเป็นตัวอย่างประกอบการอธิบาย ดังนี้

1.1 ธรรมชาติให้ประโยชน์แก่มนุษย์

จากทฤษฎีนิยายเรื่องรากนครา พบว่า ธรรมชาติให้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูลกัน ผู้คนในเมืองของตัวละครเอก ทั้ง 2 เมือง คือ เชียงเงินและเชียงพระค่าเห็นความสำคัญของธรรมชาติ จึงร่วมกันพิทักษ์ปกป้องทรัพยากรธรรมชาติไม่ให้ถูกทำลาย และมีวิถีชีวิตพึ่งพิงกับธรรมชาติ เช่น ใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นที่อยู่อาศัย เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจโดยสะท้อนผ่านความเชื่อที่มีธรรมชาติเป็นสื่อ เช่น เมืองเชียงพระค่าเป็นเมืองที่มีทรัพยากรป่าไม้อุดมสมบูรณ์ และจากความอุดมสมบูรณ์ของป่าแห่งนี้ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์ในหลาย ๆ ด้าน เช่น การสร้างบ้านเรือน กระทั่งมีการเปรียบเทียบทรัพยากรธรรมชาติว่าเป็นของมีค่า เป็นที่หมายปองของคนทุกชาติพันธุ์ แสดงให้เห็นว่าธรรมชาติให้ประโยชน์แก่มนุษย์ และมนุษย์เองก็ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติ มีข้อความปรากฏดังนี้

“เบื้องหน้าคือทิวเขาทอดยาวโอบล้อมจากทิศตะวันออกไปยังตะวันตก เงามองป่าไม้ที่ห่มคลุมที่มครึ้มจนกระทั่งสีเขียวสดใสแปรเปลี่ยนไปเป็นสีเทาเข้มเหลือบแลด้วยเงาสีม่วงอมน้ำเงิน ... นั่นคือความอุดมสมบูรณ์แห่งผืนป่า... ‘ทองคำ’ ที่ผู้คนต่างเฝ้าพันธุ์ส่วนปรารถนาจะครอบครอง...เมื่อเรียวแข็งแรงประกอบด้วยผิวขาวเหลืองตามลักษณะที่สืบทอดกันมาแต่บรรพชน ลูบไล่น้ำมันลิ้นละเอียดยาวเนื้อแพรวที่กรอบหน้าตาอย่างครุ่นคิด” (ปิยะพร ศักดิ์เกษม, 2560: 4)

คนเมืองเชียงพระค่าสร้างที่อยู่อาศัยตามลักษณะสภาพแวดล้อม คือ บ้านทำจากไม้ ยกใต้ถุนสูง บนหลังคามีสี่เหลี่ยมยอดแหลม และบนยอดจั่วมีไม้แกะสลักกลดลายตามความเชื่อว่าจะกลดลายบนไม้แกะสลักนี้จะช่วยคุ้มครองคนในบ้านให้ปลอดภัยจากสิ่งอัปมงคลทั้งหลาย แสดงให้เห็นว่าธรรมชาติให้ประโยชน์แก่มนุษย์ในเรื่องที่อยู่อาศัย อีกทั้งมนุษย์ยังมีความเชื่อว่าวัตถุติดบางส่วนของธรรมชาติมีพลังอำนาจช่วยปกป้องคุ้มครองได้ มีข้อความปรากฏดังต่อไปนี้

“ที่นี้เป็นหมู่เรือนไม้สักทองใต้ถุนสูง ชายคาค้มเล็กน้อยเพื่อป้องกันลมหนาว ในหมันตฤดู บนยอดแหลมของหลังคาเรือนทุกหลังติดประดับไม้แกะสลักเป็นลวดลายอ่อนช้อยตามความเชื่อของผู้คนในแถบนี้...มีไว้เพื่อขับไล่วิญญาณร้าย และสิ่งอัปมงคล...” (ปิยะพร ศักดิ์เกษม, 2560: 354-355)

จะเห็นว่าธรรมชาติให้ประโยชน์แก่มนุษย์ไม่เพียงแต่ร่างกายเท่านั้น แต่ครอบคลุมไปถึงสภาวะจิตใจด้วย

1.2 ธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิตของมนุษย์

มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ โดยผู้แต่ง (ปิยะพร ศักดิ์เกษม) ได้ใช้ความเปรียบ คือ เปรียบต้นไม้ใหญ่ เป็นตึงบานเมืองที่ต้องมีความมั่นคง สร้างความรู้สึกอบอุ่นและปลอดภัยทั้งร้ายและจิตใจให้แก่ประชาชน มีข้อความปรากฏ คือ

“คำปลุกปลอบของเซียนจันทรยังดังก้องอยู่ในหู หญิงสาวขบฟันย้ากับตนเองอีกครั้ง...นี่คือความจริงและภาระหน้าที่ที่ต้องแบกรับ! เชียงเงินเป็นไม้ใหญ่ ยืนหยัดอยู่ได้ด้วยการคำจุนของ ‘ราก’ เช่นมิ่งหล้าและเธอ...อีกหลายบ้านหลายเมืองก็เป็นเจกเช่นเดียวกัน!” (ปิยะพร ศักดิ์เกษม, 2560: 299) ชนชั้นปกครองเปรียบเสมือนรากฐานสำคัญในการสร้างบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่น ดังนั้นชนชั้นปกครองต้องยอมเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อความมั่นคงของบ้านเมือง ดังคำรำพันเชิงตัดพ้อของแม่นเมืองว่า “รากเล็ก ๆ อย่างเธอและมิ่งหล้านี้หรือที่ต้องคำจุนและเชิดชู เชียงเงิน...ไม้ใหญ่แผ่กิ่งก้านสาขาดกต้นด้วยดอกผล หยัดต้นสู่สายลมและแสงตะวัน อย่างนั้น คงไม่มีวันรู้สึกถึงความเหน็ดเหนื่อยมิดมิดและเยือกเย็นใต้พื้นพสุธาอย่างที่เราและมิ่งหล้าได้รู้สึก” (ปิยะพร ศักดิ์เกษม, 2560: 496) ไม้ใหญ่แผ่กิ่งก้านสาขา เปรียบดังเจ้าแสนอินทะผู้ปกครองเมืองเชียงเงิน และหน่อเมืองซึ่งเป็นรัชทายาท ที่ต้องปกครองประชาชน เป็นมิ่งขวัญให้แก่ประชาชน ไม่มีวันได้รับรู้ถึงความรู้สึกเจ็บปวดของคนที่ถูกใช้

เป็นเครื่องมือทางการเมือง เพื่อสร้างรากฐานให้เชียงเงินยืนหยัด มีเอกราช เป็นเมืองอยู่ได้ จากการเปรียบเปรยธรรมชาติกับมนุษย์ แสดงให้เห็นว่าธรรมชาติและมนุษย์มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และธรรมชาติก็เป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตของมนุษย์ด้วย

ลึก ๆ ในจิตใจของมนุษย์ผูกพันกับธรรมชาติ ดังที่แม่นเมืองให้ความสำคัญกับดวงชมพูปารวากับเพื่อนที่เข้าอกเข้าใจกันเพราะเธอเห็นดวงชมพูปารวเป็นที่พึ่งพิงทางใจ ให้ความปลอดภัยแก่เธอได้ เธอจึงมักมาปรับทุกข์ที่ต้นชมพูปารวเสมอ จนกระทั่งมีความคิดว่าถ้าหากเธอเสียชีวิต ขอให้มิ่งหล้าน้องสาวต่างมารดาของเธอเอาเถากระดุกมาบรรจุเจดีย์ตามธรรมเนียม สร้างไว้ในดวงชมพูปารว มีข้อความปรากฏดังนี้

“...ถ้าเป็นพี่ละก็ น้องไม่ต้องทำให้ใหญ่โตถึงขั้นนี้หรอกนะแค่เผื่อให้หมดแล้วสร้างเจดีย์องค์เล็ก ๆ บรรจุไว้...พี่ขอสีขาว สร้างไว้ในดวงชมพูปารว คงสวยดี” (ปิยะพร ศักดิ์เกษม, 2560: 111)

จะเห็นว่าเนื้อหาของนวนิยายสะท้อนให้เห็นว่าธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิตของมนุษย์ และความสุขที่แท้จริงของมนุษย์คือการปรารถนาจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติและสุดท้ายก็ต้องการกลับคืนสู่อ้อมกอดของธรรมชาติตามวัฏจักรชีวิตที่ทุกคนไม่อาจหนีพ้นได้

1.3 ธรรมชาติสร้างความผ่อนคลายให้กับมนุษย์

จากเนื้อหาของนวนิยายพบว่าธรรมชาติมีความสำคัญต่อมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง จากตัวบทมีการกล่าวถึงป่าไม้ ลักษณะภูมิประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติว่าเปรียบเสมือนบ้านที่ให้ความอบอุ่นปลอดภัย เป็นที่พึ่งพิงทางใจ สร้างความผ่อนคลายให้กับมนุษย์ รวมถึงมีการใช้ฉากธรรมชาติเพื่ออธิบายสภาวะจิตใจของตัวละครด้วย เช่น แม่นเมืองไปที่ดงไม้ ชมพูปารวทุกครั้งที่เราารู้สึกว่าอุ่นใจ แสดงให้เห็นว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่ช่วยผ่อนคลาย

อารมณ์ ทำให้มนุษย์รู้สึกสบายใจและอบอุ่น มีข้อความปรากฏดังนี้

“ที่นี่...คือตมไม้ที่เป็นรอยต่อของสามอาณาจักรด้านหลังของหอหน้า ด้านหน้าของหอหลวง และด้านข้างของหมู่เรือนรับรองและที่นี่...คือที่พึ่งพิงของเด็กหญิงรุ่นสาวผู้ว่าเหว เป็นที่ที่เธอมักจะมานั่งขบคิด ปลดปล่อยให้เลื่อนไหลและหลอมรวมกับความเงียบสงบรอบ ๆ ตัว...มันยังคงเป็นที่พึ่งพิงของเธออยู่แม้ในยามที่เติบโตจนเต็มวัยแล้วเช่นในวันนี้” (ปิยะพร ศักดิ์เกษม, 2560: 65)

แม่น้ำเมืองนำเมล็ดชมพูปามาปลูกที่เมืองเชียงพระคำ เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และสร้างความผ่อนคลายเมื่อต้องพบกับความทุกข์ที่อาจจะเกิดขึ้น ดังข้อความว่า “ดงชมพูปมาเป็นเสมือนจุดเปลี่ยนแปลง การเลื่อนไหลของสายน้ำแห่งชีวิต และบัดนี้ก็คล้ายกับเป็นตัวแทนของทุกสิ่งทุกอย่างที่เธอจะทิ้งมา” (ปิยะพร ศักดิ์เกษม, 2560: 358) สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าต้นชมพูปามีความหมายกับแม่น้ำเมืองมาก สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์มีความผูกพันกับธรรมชาติ เพราะธรรมชาติเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและสร้างความสบายใจให้กับมนุษย์ นอกจากนี้ต้นชมพูปายังเป็นสัญลักษณ์แทนบ้านเมืองด้วย เพราะหลังจากที่แม่น้ำเมืองยอมสละชีวิตเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้แก่บ้านเมือง ต้นชมพูปาก็ยังคงเจริญงอกงามต่อไปดังข้อความว่า

“บริเวณนั้นประกอบด้วยไม้ยืนต้นชนิดเดียวกัน เป็นไม้ที่มีลำต้นตรงแนวสีดำแทรกด้วยเส้นสีเทาบาง ๆ เป็นริ้ว ผู้ปลูกปลูกให้ยืนห่างกันเป็นจังหวะสม่ำเสมอราวกับเสาที่รองรับโครงหลังคาของมหาวิหาร

ทุกต้นดูแปลกตาเมื่อกิ่งก้านด้านบนของมันมิได้แผ่เป็นพุ่มแล้วเสียดยอดขึ้นสูงอย่างไม่ใหญ่ในป่าทั่ว ๆ ไป หากแผ่ออกในทางกว้างสอดคล้องประสานหักพันกันทุกต้นจนแน่นทึบอยู่เหนือศีรษะแบบเดียวกับเพดาน

ทว่าเพดานของอาคารธรรมชาติหลังนี้ล้วนบุด้วยกลีบอ่อนบางของดอกไม้สีชมพู...เป็น

สีชมพูที่มีทั้งสีชมพูจางหวานละมุนไปจนถึงชมพูเข้มสดใส่ประดุจสีชาว... (ปิยะพร ศักดิ์เกษม, 2560: 601-602)

จากข้อความดังกล่าวตีความได้ว่าผู้แต่งใช้ธรรมชาติคือต้นชมพูปมาเป็นภาพแทนของแม่น้ำเมือง เพื่อสื่อความหมายว่าความตายของแม่น้ำเมืองมีส่วนสำคัญในการสร้างความมั่นคงให้แก่บ้านเมือง

จะเห็นได้ว่าเนื้อหาของนวนิยายนอกจากจะแสดงให้เห็นว่าธรรมชาติสร้างความผ่อนคลายให้แก่มนุษย์แล้ว ธรรมชาติ คือ ต้นชมพูปาก็ผู้เขียนให้ความสำคัญโดยมีการกล่าวถึงตั้งแต่ต้นเรื่องจนจบเรื่องนั้น สะท้อนนัยยะทางการเมือง เพื่อให้คนตระหนักถึงการเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมอีกด้วย

2. มนุษย์เป็นปฏิปักษ์กับธรรมชาติ

จากการศึกษานวนิยาย เรื่อง รากนคราตามแนวทางการวิจารณ์เชิงนิเวศ พบเนื้อหาที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์เป็นปฏิปักษ์กับธรรมชาติ ใน 2 ลักษณะ คือ 1) ธรรมชาติสร้างความหวาดกลัวให้กับมนุษย์ และ 2) มนุษย์กอบโกยผลประโยชน์จากธรรมชาติ ดังจะนำเสนอเป็นตัวอย่างประกอบการอธิบาย ดังนี้

2.1 ธรรมชาติสร้างความหวาดกลัวให้กับมนุษย์

เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาของนวนิยาย พบว่าผู้เขียนมักเลือกใช้ฉากของธรรมชาติในลักษณะความน่ากลัว เช่น สัตว์ป่า พายุร้าย ไฟป่า เหว มาพรรณนาพร้อมกับการอธิบายสภาวะจิตใจของตัวละคร เช่น การใช้ภาพเสือกำลังตะปบเหยื่อที่หมดหนทางสู้ มาอุปมากับความหวาดกลัวของตัวละครในเรื่องที่มีงูหล่ารู้สึกกลัวเจ้านางหลวงปัทมสุดาจนแทบสิ้นสติ มีข้อความปรากฏดังนี้

“การสอบถามไต่สวนต่อหน้าเธอ หากทำที่ราวกับว่าเธอไม่มีตัวตนนี้เป็นเพียงละครฉากหนึ่งเป็นการเล่นสนุกของสตรีผู้นี้ เป็นการข่มขู่ บีบคั้นให้ประสาทของมึงหล้าแทบจะขาดสะบั้นออก

เป็นส่วน ๆ ด้วยความกลัวและจนหนทาง...คล้ายกับเสื้อที่กำลังจะปะปบเยื่อไว้ในกรงเล็บ หากก็ไม่นิยมฉีกเป็นชิ้นเพื่อกัดกินเป็นภักษาหาร กลับปล่อยให้วิ่งไปก่อนตะปบกลับมาจนกว่าจะอ่อนแรงแล้วเปลี่ยนเป็นตบซ้ายตบขวาเหมือนหยอกเอ็น หากเป็นการหยอกเอ็นที่ฝากรอยแผลยับเป็นไม่เลือกที่” (ปิยะพร ศักดิ์เกษม, 2560: 420)

รวมถึงการเลือกสถานที่ที่ประกอบสร้างจากวัตถุทางธรรมชาติ คือ ดึกดิน มาเป็นสถานที่ที่สร้างความหวาดกลัวเนื่องจากดึกที่ท่าจากดินเป็นทรงทึบ สร้างความอึดอัด คับแคบ ไม่มีอากาศถ่ายเท และความทะนุของสัณฐานสร้างความหวาดกลัวให้กับคนที่พบเห็น ทำให้ไม่มีใครอยากย่างกรายเข้าไป จากเรื่องการเข้า ดึกดินหมายถึงการจับชีวิตอย่างทุกขุทรมาน ยกตัวอย่างตอนที่เจ้านางปัทมสุตาสั่งบริวารให้นำมิ่งหล้าไป “รักษาตัว” ที่ดึกดิน แต่เพียงชื่อดึกดินก็ทำให้มิ่งหล้าหวาดกลัวมาก มีข้อความปรากฏดังนี้

“มิ่งหล้า... ข้าจัดการให้เจ้าเข้าพักรับการรักษา จากแพทย์หลวงประจำตัวของข้าที่ดึกดิน

นามนั้นทำให้ขนอ่อนบนศีรษะและหลังคันคอกของมิ่งหล้าลุกชัน...ติดกำแพงวังต่อเนื่องกับชายป่ารกชัฏ ‘ดึกดิน’ ยืนตระหง่านปิดทึบอยู่ตรงนั้น...เหมือนคุกคุมขัง เหมือนแหล่งทรุดโทรมปราศจากการเหลียวแลเอาใจใส่มากกว่าที่สำหรับพักฟื้นรักษาตัว” (ปิยะพร ศักดิ์เกษม, 2560: 425)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าความรุนแรงของภัยธรรมชาติ ความดุร้ายของสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ตามธรรมชาติ หรือแม้แต่ลักษณะภูมิประเทศที่มีความอันตราย ถูกนำมาประกอบสร้างในนวนิยายเพื่อสื่อความไม่มั่นคงปลอดภัยทางร่างกายและจิตใจของมนุษย์ ดังนั้นจึงวิเคราะห์ได้ว่ามนุษย์รู้สึกหวาดกลัวอันตรายที่อยู่ในธรรมชาติ ความดิบเถื่อนของธรรมชาติ นำไปสู่พฤติกรรมที่แสดงความเป็นอื่นหรือเป็นปฏิปักษ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยมองว่าธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถควบคุมได้ เช่น สัตว์ป่า ภัยธรรมชาติ พื้นที่ทางกายภาพที่เป็น

เหว มีความดิบเถื่อน น่ากลัว สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นวิธีคิดของมนุษย์ที่มองว่าธรรมชาติมีความเป็นอื่น และมองว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางของโลก สัตว์และธรรมชาติอยู่ในสถานะที่ด้อยกว่ามนุษย์

2.2 มนุษย์กอบโกยผลประโยชน์จากธรรมชาติ

จากเนื้อเรื่องซึ่งเป็นปมเรื่องสำคัญ คือ การยึดครองทรัพยากรธรรมชาติ ตัวละครเอกในเรื่อง มีความต้องการเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติในเมืองของตน เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่สามารถเป็นเครื่องสร้างอำนาจให้แก่บ้านเมืองได้ ดังที่ ศุขวงศ์มีความคิดว่า “สิ่งที่เขาคิดว่าควรจะได้รับหยิบฉวยมาไว้ในมือแทนก็ควรจะเป็นสิทธิในการแสวงประโยชน์จากทรัพยากรของดินแดนนี้...ป่าไม้...ซึ่งแผ่ปกไปตลอดทั้งเทือกเขาและทุ่งราบ! ...ชายหนุ่มมั่นใจว่ามันจะกลายเป็น ‘อำนาจ’ แห่งยุคสมัยหน้า (ปิยะพร ศักดิ์เกษม, 2560: 49-50) อีกทั้งยังมีชาวอังกฤษที่ออกล่าอาณานิคม โดยคัดเลือกจากประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะป่าไม้ พวกเขาต้องการแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้เพื่อเหตุผลด้านการค้าในรูปแบบสัมปทาน และเหตุผลทางการเมืองที่ต้องการแผ่อำนาจและขยายอาณานิคม แสดงให้เห็นว่ามนุษย์มองธรรมชาติเป็นขุมทรัพย์ และเป็นทรัพยากรที่มนุษย์เป็นเจ้าของ และสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์เพื่อตอบสนองความต้องการได้ มีข้อความปรากฏดังนี้

“ผู้คนที่หลั่งไหลกันเข้ามาด้วยปรารถนาจะยึดครอง ปัจจุบันก็มีได้มีเพียงมาจากเมืองมาและสยาม หากหมายถึงผู้คนต่างเผ่าพันธุ์อย่างแท้จริงผู้ที่ดันดันเดินทางมาแสวงไกลพร้อมด้วยความกระหายอย่างแรงกล้าในจิตใจ

คนพวกนี้มีได้ต้องการเพียงแต่ให้ดินแดนแถบนี้เป็นรากฐานเพื่อการเดินทัพลงใต้อย่างชาวเมืองมา หรือต้องการเพียงให้เป็นเมืองหน้าด่านส่งไปแค่เครื่อง ราชบรรณาการต้นไม้เงินต้นไม้ทอง

สามปีครึ่งกับส่วยซึ่งมักเป็นขนไม้สักทุกปีอย่างชาวสยามเท่านั้น สิ่งที่พวกเขาต้องการ คือ การกอบโกยยึดทุกสิ่ง...หาไม่ก็คงไม่คุ้มกับระยะทางยาวไกล กาลเวลานั้นนาน และเงินทองที่ได้ลงทุนไป!” (ปิยะพร ศักดิ์เกษม, 2560: 5)

มนุษย์คิดว่าธรรมชาติ คือ แหล่งทรัพยากรที่มีคุณค่าและมีมูลค่าสูง จากเนื้อเรื่องทรัพยากรธรรมชาติเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างอำนาจของแต่ละประเทศ ดังนั้น ตัวละครจึงคิดเพียงว่าจะต้องยึดครองทรัพยากรธรรมชาติ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องตอบสนองความต้องการของมนุษย์ เช่น “สุขขวงค์รู้ดีว่าจุดหมายที่แท้จริงของจอห์น แบร็กกิ้นนั้นคือการสำรวจและประเมินว่าทรัพยากรแถบนี้มีมากและสมบูรณ์เพียงพอสำหรับการเดินทางเข้ามาตกตวงหรือไม่ ...ถ้าใช่...บริษัทใหญ่ที่ทรงอิทธิพลยิ่งของอังกฤษ บริษัทที่แบร็กกิ้น ทำที่เหมือนกับว่าลาออกมาแล้วบริษัทนั้น คงตรงเข้ามาเพื่อทำทุกวิถีทางให้ได้กอบโกย” (ปิยะพร ศักดิ์เกษม, 2560: 90) และความคิดของจอห์น แบร็กกิ้น ที่ต้องการเห็นป่าไม้ของเมืองมณฑล ดังข้อความว่า “เขาอยากเดินป่าลึกเข้าไปทางตะวันตกขิดชายแดนเมืองมณฑล เจ้ากะเหรี่ยงยางแดงคนนำทางคนใหม่ของเขามั่นจะออกเดินทางในเช้ามีดวันพรุ่ง...เขาช่างอยากไปกับมันเพื่อให้ได้เห็น...ป่าสูงเสียดฟ้า มีดครึ้มด้วยร่มเงาขนาดใหญ่ของใบสัก แต่ละต้นใหญ่กว่าสี่คนโอบ’ ...ตามคำบอกเล่าเสียเหลือเกิน... ประกอบกับความกระหายอยากเห็นป่าไม้ซึ่งอาจหาผลประโยชน์ถกฉวยยึดครองได้ ทำให้เขาใจร้อนวู่วามกว่าที่เคยเป็น” (ปิยะพร ศักดิ์เกษม, 2560: 248-249)

จะเห็นได้ว่าตัวละครแต่ละฝ่ายมีเป้าหมายอย่างเดียวกันคือต้องการยึดครองทรัพยากรป่าไม้ เพื่อเป็นฐานอำนาจให้แก่ประเทศของตน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าป่าไม้เป็นทรัพยากรที่สำคัญ ที่นอกจากจะมีมูลค่าแล้วยังส่งผลต่อความมั่นคงทางการเมืองของประเทศอีกด้วย

ดังนั้นเมื่อวิเคราะห์นวนิยายเรื่อง รากนคราตามแนวการวิจารณ์เชิงนิเวศ จะพบว่าธรรมชาติมีความสำคัญยิ่งต่อมนุษย์ กล่าวคือมนุษย์และธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันใน 2 ลักษณะ คือ มนุษย์เป็นมิตรกับธรรมชาติ โดยปรากฏผ่านความเชื่อ วิถีชีวิตที่เกี่ยวเนื่อง พึ่งพิงและผูกพันอยู่กับธรรมชาติ แต่เมื่อมนุษย์ต้องการความมั่นคงในเชิงอำนาจ ธรรมชาติจึงกลายเป็นเครื่องต่อรอง และเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างฐานอำนาจที่มั่นคง ทำให้มนุษย์มองธรรมชาติในอีกลักษณะหนึ่งคือมองว่าธรรมชาติมีความเป็นอื่นหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อมนุษย์ และเป็นทรัพยากรที่มนุษย์ผู้มีอำนาจสามารถเข้าไปกอบโกยผลประโยชน์ได้อย่างเต็มที่

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยที่พบว่าเนื้อหาของวรรณกรรมแสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ในด้านความเป็นมิตรและด้านความเป็นปฏิปักษ์นั้น สามารถอภิปรายผลได้ว่า เนื้อหาในนวนิยายถูกเขียนขึ้นโดยอิงจากประวัติศาสตร์สมัยรัชกาลสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) โดยเริ่มเรื่องจากปีพุทธศักราช 2427 ที่มีเหตุการณ์การล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก เป้าหมายคือประเทศในแถบเอเชียซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นในเนื้อหาจึงให้ความสำคัญกับธรรมชาติมาก โดยใช้ธรรมชาติสื่อความหมายในแง่ของความอุดมสมบูรณ์ของภูมิภาค และสื่อความหมายเชิงอำนาจทางการเมืองที่มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการต่อรองและเป็นฐานอำนาจ เมื่อนำเนื้อหามาพิจารณาตามแนวการวิจารณ์เชิงนิเวศ สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในลักษณะความเป็นมิตร

ความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นมิตรระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ปรากฏ 3 ลักษณะ คือ 1)

ธรรมชาติให้ประโยชน์แก่มนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์นำวัตถุดิบจากธรรมชาติมาอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิต เช่น การสร้างที่อยู่อาศัยโดยใช้ไม้สัก ใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติมาเป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน 2) มนุษย์ให้ความสำคัญกับธรรมชาติในฐานะส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิต คือ มีการเปรียบเทียบลักษณะของต้นไม้กับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ว่ามีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และบันปลายชีวิตมนุษย์ปรารถนาที่จะอยู่กับธรรมชาติอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และ 3) ธรรมชาติสร้างความผ่อนคลายให้กับมนุษย์ คือ เมื่อมนุษย์อยู่กับธรรมชาติแล้วจะรู้สึกปลอดภัย ผ่อนคลายจากความเครียด ความกังวล ผลการวิจัยที่พบว่า มนุษย์มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติในลักษณะเป็นมิตรต่อกันนั้นสอดคล้องกับแนวคิดของศุภิสรา เทียนสว่างชัย (2560: 274) ได้กล่าวว่า การอยู่ร่วมกันของธรรมชาติและมนุษย์แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ทางด้านอารมณ์และจิตใจรวมไปถึงบทบาทและหน้าที่ของธรรมชาติที่ช่วยเยียวยารักษาสุขภาพจิตใจ และผลการวิจัยของ พรพารัตน์ สุขขาวนา, เปรมวิทย์ วิวัฒน์-เศรษฐ์ และ ขวัญชนก นัยเจริญ (2561: 527) ที่ทำวิจัย เรื่อง นวนิยายชุดลูกไม้ของพ่อ : การวิเคราะห์เชิงนิเวศสำนึก ผลการวิจัยประเด็นหนึ่งพบว่า ธรรมชาติให้ความสวยงามแก่มนุษย์ ช่วยทำให้เกิดความผ่อนคลาย และสร้างความรื่นรมย์ ธรรมชาติมีประโยชน์ต่อมนุษย์ และมนุษย์มีหน้าที่อนุรักษ์ธรรมชาติ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ในลักษณะความเป็นปฏิปักษ์

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในลักษณะความเป็นปฏิปักษ์เกิดความสัมพันธ์ ใน 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) ธรรมชาติสร้างความหวาดกลัวให้กับมนุษย์ คือ มนุษย์หวาดกลัวสัตว์ป่า ความลึกลับและภัยจากธรรมชาติ จากเรื่องจะพบฉากตอนที่ตัวละครเกิดความกลัว ผู้เขียนมักใช้ฉากความน่ากลัวของธรรมชาติ เช่น สัตว์ป่า เสี่ยง

ฟ้าร้อง เสียงลมพายุ รวมถึงฉากที่เป็นความมืดและหน้าผามาประกอบสร้าง ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์เห็นว่า สัตว์ป่าหรือภัยธรรมชาติมีความดิบเถื่อนและอันตราย จึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถควบคุมได้ ดังนั้นมนุษย์จึงเกรงกลัวความลึกลับจากธรรมชาติ ความเป็นปฏิปักษ์กับธรรมชาติเหล่านี้จึงมักถูกหยิบยกมาประกอบสร้างในรูปแบบของฉากหรือการพรรณนาสภาวะจิตใจของตัวละครอยู่บ่อยครั้ง สอดคล้องกับแนวคิดของดาร์วินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์ (2559: 47) ที่อธิบายปัญหาสิ่งแวดล้อมผ่านมุมมองวรรณกรรมอเมริกันร่วมสมัย เรื่อง Ishmael : An Adventure of the Mind and Spirit ของ แดเนียล คิวินน์ ซึ่งมีตัวละครเอก คือ กอริลลา ชื่อ อิซมาเอล ถูกทารุณกรรมอย่างโหดร้ายเนื่องจากกอริลลาเป็นสัตว์ป่า จึงต้องถูกจำกัดพื้นที่ที่กักขัง เพื่อเก็บความดิบเถื่อนเอาไว้ เพราะมนุษย์มองว่า อิซมาเอลเป็นสัตว์ที่มาจากป่า ที่มีความดิบเถื่อน และอันตรายยิ่งกว่านั้นกอริลลายังเป็นสัญลักษณ์ที่รวมเอาสารัตถะของความเถื่อนและความอันตรายไว้ได้อย่างสมบูรณ์แบบ 2) มนุษย์กอบโกยผลประโยชน์จากธรรมชาติ คือ มนุษย์ต้องการเข้าควบคุมและแสวงหาผลประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ โดยมนุษย์มองว่าธรรมชาติเป็นเพียงทรัพยากรที่สามารถสร้างมูลค่าได้อย่างมหาศาลและไม่เพียงแต่สร้างมูลค่าเท่านั้น ทรัพยากรธรรมชาติที่ปรากฏจากเรื่องยังเป็นที่หมายปองในฐานะเครื่องมือในการสร้างฐานอำนาจทางการเมือง ผู้ที่มีอำนาจจะเป็นผู้ได้ครอบครองทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นทรัพยากรธรรมชาติจึงเป็นที่หมายปองของคนทุกชาติพันธุ์ ทั้งนี้เพื่อตักตวงและกอบโกย ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติให้มากที่สุด ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดของ วิทย์ วิศทเวทย์ (2534) ที่กล่าวว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่เป็นไปในลักษณะนายกับบ่าวโดยเห็นว่าธรรมชาติเป็นฐานต่ำกว่ามนุษย์ มีไว้เพื่อมนุษย์ มนุษย์มีสิทธิ์อันชอบธรรมที่จะดัดแปลง บังคับ และตักตวงผลประโยชน์จากธรรมชาติได้เต็มที่ และควร

ทำอย่างนั้นให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และสอดคล้องกับแนวคิดของธัญญา สังขพันธานนท์ (2559) ได้กล่าวว่า ความสัมพันธ์ในลักษณะของความเป็นอื่นระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์จึงต้องการที่จะควบคุมธรรมชาติ

จากผลการวิจัยจะเห็นว่ามนุษย์และธรรมชาติมีความสัมพันธ์กัน ทั้งในลักษณะของความเป็นมิตร คือ ธรรมชาติให้ประโยชน์แก่มนุษย์ มนุษย์ให้ความสำคัญกับธรรมชาติในฐานะส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิต และธรรมชาติสร้างความผ่อนคลายให้กับมนุษย์ เป็นการนำเสนอให้ผู้อ่านเห็นคุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติที่มีต่อมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์ต้องมีจิตสำนึกในการปกป้อง ดูแลรักษา และ หวงแหนธรรมชาติ ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในลักษณะความเป็นปฏิปักษ์ธรรมชาติ คือ ธรรมชาติสร้างความหวาดกลัวให้กับมนุษย์ มนุษย์กอบโกยผลประโยชน์ธรรมชาติ เพราะมนุษย์เห็นว่าธรรมชาติมีมูลค่ามหาศาล เป็นมากกว่าทรัพยากรที่มีราคา เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติที่นำเสนอในตัวบทเป็นการต่อรอง และรักษาฐานอำนาจทางการเมืองด้วย ดังนั้นมนุษย์กับธรรมชาติจึงไม่ใช่อันหนึ่งอันเดียวกัน มนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติ และมีสิทธิ์ครอบครองทรัพยากรธรรมชาติหากเขามีอำนาจ แต่อย่างไรก็ตามลึก ๆ ในจิตใจมนุษย์ก็ยังหวาดกลัวภัยที่มาจากรธรรมชาติ รวมถึงความลึกลับ ดิบเถื่อนของธรรมชาติด้วย ดังนั้นเนื้อหาของนวนิยายเรื่องรากนครา จึงแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของธรรมชาติ ความรักและหวงแหนธรรมชาติของคนในอดีต สะท้อนปัญหาการทำลายและกอบโกยผลประโยชน์จากรทรัพยากรธรรมชาติในปัจจุบัน ส่งผลให้มนุษย์มีจิตสำนึก ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติ อันจะเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ธรรมชาติต่อไป

สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิเคราะห์นวนิยายเรื่อง รากนครา ตามแนวทางการวิจารณ์เชิงนิเวศ ปรากฏความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติใน 2

ลักษณะ สรุปได้ดังนี้

1. มนุษย์เป็นมิตรกับธรรมชาติ ในลักษณะพึ่งพาอาศัย ธรรมชาติมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทั้งร่างกายและจิตใจ แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1.1 ธรรมชาติให้ประโยชน์แก่มนุษย์ คือ มนุษย์นำวัตถุดิบจากธรรมชาติมาอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิต

1.2 มนุษย์ให้ความสำคัญกับธรรมชาติ ในฐานะส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิต คือ มีการเปรียบเทียบลักษณะของตนไม่กับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ว่ามีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มนุษย์จึงรู้สึกผูกพันกับธรรมชาติ ตลอดจนรู้สึกว่ามีมนุษย์และธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน

1.3 ธรรมชาติสร้างความผ่อนคลายให้กับมนุษย์ คือ เมื่อมนุษย์อยู่กับธรรมชาติแล้วจะรู้สึกผ่อนคลายจากความเครียด ความกังวล

2. มนุษย์เป็นปฏิปักษ์กับธรรมชาติ แสดงออกผ่านความเกรงกลัวในพลังอำนาจของธรรมชาติ มนุษย์คิดว่าธรรมชาติเป็นความทุรกันดาร ดังนั้นมนุษย์จึงมีสิทธิ์ที่จะครอบครองธรรมชาติ แสดงให้เห็นวิถีคิดของมนุษย์ที่ยึดเอาตนเองเป็นศูนย์กลางของโลก ดังนั้นจึงมีการแบ่งแยกระหว่างมนุษย์และสัตว์ มนุษย์และธรรมชาติในฐานะทรัพยากรที่มีขึ้นเพื่อให้มนุษย์ใช้ประโยชน์ สะท้อนให้เห็นความเป็นอื่นหรือความเป็นปฏิปักษ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ จากเนื้อหาแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

2.1 ธรรมชาติสร้างความหวาดกลัวให้กับมนุษย์ คือ มนุษย์หวาดกลัวความลึกลับและภัยจากรธรรมชาติ เนื่องจากมนุษย์คิดว่าสิ่งที่อยู่ตามธรรมชาติมีความดิบเถื่อน และอันตราย

2.2 มนุษย์กอบโกยผลประโยชน์จากรธรรมชาติ คือ มนุษย์ต้องการแสวงหาผลประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ โดยการที่มนุษย์มองว่าธรรมชาติเป็นเพียงทรัพยากรที่สามารถสร้างมูลค่าได้อย่างมหาศาล

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษานวนิยายเรื่องรากนคราโดยใช้ทฤษฎีสตรีนิยมเชิงนิเวศ เนื่องจากผลการวิจัยพบว่าตัวละครเอกหญิงมีบทบาทสำคัญในการสร้างรากฐานการปกครองที่มั่นคง เช่น แม่นเมือง เจ้านางปัทมสุตา

2. ควรวิเคราะห์โลกทัศน์ และแนวคิดทางการเมืองที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องรากนครา เนื่องจากผลการวิจัยพบว่าธรรมชาติในเนื้อหาเป็นสัญลักษณ์เชื่อมโยงถึงแนวคิดทางการเมืองบางประการ ที่ผู้อ่านต้องตีความตลอดทั้งเรื่อง

เอกสารอ้างอิง

- ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์. (2559). *พินิจปัญหาสิ่งแวดล้อมผ่านมุมมองวรรณกรรมอเมริกันร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2559). *ปลูกต้นไม้ในใจคน*. (ระบบออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.thaicritic.com/?p=3631>, สืบค้นเมื่อ วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2561.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2559). *วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ*. (ระบบออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://rgj.trf.or.th/abstract/th/PHD49K0221-Thanya.pdf>, สืบค้นเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2561.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2552). *วรรณกรรมวิจารณ์ : วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมไทย*. (ระบบออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://dcms.lib.nu.ac.th/dcms/0855/abstract.pdf>, สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2561.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2556). *วรรณคดีสี่เขียว*. ปทุมธานี : สำนักพิมพ์นาคร.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2559). *แฉวรรณคดี ทฤษฎีร่วมสมัย*. ปทุมธานี : สำนักพิมพ์นาคร.
- ปิยะพร ศักดิ์เกษม. (2560). *รากนครา*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อรุณ.
- พรพารัตน์ สุขขาวนา เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์ และ ขวัญชนก นัยเจริญ. (2561). *นวนิยายชุด “ลูกไม้ของพ่อ”: การวิเคราะห์เชิงนิเวศสำนึก*. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติพิบูลสงครามวิจัย ครั้งที่ 4 ประจำปี พ.ศ.2561, หน้า 572-581.
- มานิตย์ โสกล้อ. (2557). *วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับการต่อสู้และการต่อรองเชิงอำนาจ : กรณีศึกษาลอนล่าของวีระพงษ์ วงศ์ศิลป์ ใน วารสารวิชาการแพรวกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์*. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน, หน้า 31-52.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2560). *บทละครโทรทัศน์เรื่องรากนครา*. (ระบบออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%81%E0%B8%99%E0%B8%84%E0%B8%A3%E0%B8%B2>, สืบค้นเมื่อ วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2561.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2534). *ปรัชญาทั่วไป มนุษย์โลก และความหมายของชีวิต*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภิสรา เทียนสว่างชัย. (2560). *สวนหลังบ้าน : การเย็บเย็บของธรรมชาติและเทคโนโลยีในฐานะตัวร้ายใน วารสารมนุษยศาสตร์*. ปีที่ 24 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน), หน้า 274 – 301.